

Božinka Petronijević¹
Univerzitet u Kragujevcu
Filološko-umetnički fakultet

FRAZEOLIGIZMI U ROMANU *MEDEA. STIMMEN* KRISTE VOLF – ORIGINAL I PREVOD. PRILOG RAZGRANIČENJU KONTRASTIVNE FRAZELOGIJE I TRANSLATOLOGIJE

Apstrakt: *Predmet istraživanja priloženog rada čine frazeologizmi/frazeme kao podvrsta leksičkih jedinica (LE) u sistemu i tekstu nemačkog jezika te njihovi prevodi na srpski/ 'bosanski' jezik. Polaznu tezu čini hipoteza da na nivou jezika kao sistema nauka (kontrastivna frazeologija) prepoznaje korespondente kao LE, koji se delom poklapaju, ali ne i po pravilu, a na relaciji teksta, originala i prevoda, javlja se uspostava ekvivalencije, sa korespondentom ili bez njega. U književnom tekstu kao originalu moguće su i neleksikalizovane frazeme kao okazionalizmi, koji se po obliku ne razlikuju od (leksikalizovane) LE, a njihov broj i vrsta zavisi od samog autora, u navedenom slučaju autorke Kriste Volf (Christa Wolf) i njene izražajne kreativnosti. U analiziranim tekstovima (T1, T2 i T3) isključivo se javljaju glagolski frazeologizmi, u nemačkom sa infinitivom kao nukleusom, dok je u srpskom moguć i glagol u finitnom obliku kao nukleus. U samom tekstu, i jedni i drugi, i u jednom i drugom jeziku, stoje kao realizovane verbalne fraze ili rečenice.*

Ključne reči: *kontrastivna frazeologija; frazema/frazeologizam/frazeoleksem kao LE; jedinica leksikona i teksta; ustaljena fraza sa najčešće jednom sememom; verbalni frazeologizam u infinitivu kao LE u rečniku; original (T1), prevod (translat) – T2, T3, glagol u finitnom obliku; korespondent; ekvivalent; Christa Wolf, Vahidin Preljević, Mirjana Milošević-Vitman.*

¹ Redovna profesorka u penziji na Filološko-umetničkom fakultetu (FILUM) u Kragujevcu; imejl-adresa: cristivoje@sbb.rs

1. Uvodna razmatranja

Priloženi rad se na ovom mestu neće baviti *opštim* pitanjima frazeologije i frazeologizmima; na tu temu danas postoji obimna građa, a o njoj samo u Srbiji u poslednje vreme svedoče četiri disertacije: iz 2012. godine rad Branislava Ivanovića, iz 2017. Saše Marjanovića, iz 2018. Marije Stanojević-Veselinović, te iz 2021. disertacija Mirjane Zarifović-Grković. *Kontrastivna frazeologija* u ovim doktorskim tezama tek sada dobija na značaju, a donedavno se smatrala i još uvek se smatra relativno mladom i delom skoro zapostavljenom naučnom disciplinom. Za takvo stanje stvari razlozi su brojni, a mogu se objasniti primarno činjenicom da su obe naučne discipline, kako kontrastivna lingvistika tako i frazeologija, relativno mlađe naučne discipline čiji počeci sežu u sedamdesete godine 20. veka. Istraživanja su u to vreme bila usmerena primarno na sistem nemačkog jezika u sinhroniji sa prevagom sintakse i tzv. *teorije valentnosti*. *Kontrastivna frazeologija* generalno, a posebno ona vezana za jezički par *nemačko-srpski* i obrnuto, daleko zaostaje za disciplinama poput *sintakse* ili *derivatologije* (Engel/Mrazović, 1986), zasnovane na strukturalizmu kao metodi (detaljnije o ovome kod Petronijević, 2018). Upravo ta metoda bila je teže primenjiva na frazeologiju i ona bi mogla biti razlog njenog zaostajanja kao segmenta kontrastivne lingvistike. Međutim, poslednjih godina može se primetiti pojačano interesovanje za pojedinačne aspekte frazeologije u kontrastu *nemačko-srpski*, u oba smera, a što je primetno i kod drugih jezika, gde nemački ne mora uvek biti polazni jezik. Po pravilu, reč je o naučnim *člancima* i *rečnicima*, kako ističu Bunčić i Golubović (2009), iz čega jasno proističe da u domenu frazeologije generalno, a posebno kontrastivne frazeologije, još uvek ne postoji metodološko-teorijski opšteprihvaćen naučni aparat. Zbog te činjenice ovaj domen lingvistike ostaje i dalje predmet naučnih istraživanja, posebno u delu koji se graniči sa *translatologijom*. Istraživanja frazeologizama na književnom tekstu, u *originalu* i *prevodu*, i njihova usporedba sa postojećim *frazeološkim rečnicima* za predmetni jezički par, nužno će pružiti odgovor na mnoga dosad neodgonetnuta ili nepostavljena pitanja.

Motivisani nedavnom odbranom doktorske teze Aleksandra Đokanovića na Filološkom fakultetu u Beogradu (28. 9. 2022), za predmet našeg istraživanja odabrali smo roman Kriste Volf (Christa Wolf) *Medea. Stimmen* u originalu i u dva prevoda na *srpski* odn. '*bosanski*' jezik. Cilj nam je bio ne samo da utvrdimo broj, tip i stilističku vrednost u originalu zastupljenih frazeoloških jedinica kojima se autorka koristi, već u prvom redu njihove *ekvivalente* u srpskom (T3) i '*bosanskom*' jeziku (T2) te iz toga proizlazeće odgovore na temu *slika* i *sinonimi*.

2. Frazeologizam/frazema kao leksička jedinica

Frazeologizam/frazema kao leksička jedinica (LE) u lingvističkoj literaturi najčešće se sreće kao termin za ustaljenu (*fiksnu*) sintaksičku strukturu (*frazu*) sa najčešće jednom sem-strukturom (*sememom*), što ga dovodi u vezu sa *leksemom*, neretko i kao sinonimom, posebno u slučaju izomorfije u sistemu nemačkog jezika. Otuda u germanističkoj frazeologiji, ali ne i u srpskoj, i naziv *frazeoleksem* (nem. *Frazeolexem*) (FL), umesto *frazeologizam*, s akcentom na njemu kao podvrsti lekseme (Wotjak, 1992:p.51); međutim, nije u literaturi, posebno ne u germanističkoj, redak ni naziv *frazem* (nem. *Phrase*) (Dobrovolskij, 1994; Donalis, 1994; Korhonen, 2007; Petronijević, 2007); ovaj naziv se ni po čemu ne razlikuje od napred navedenog termina *frazeologizam*, izuzev što se on uklapa u paradigmu: fonem, morfem, leksem i slično.

U srbistici se, na drugoj strani, osim termina *frazeologizam*, sreću i drugi nešto stariji nazivi, poput: *frazeološka jedinica*, *idiom*, *idiomatski izraz*, mada se u novije vreme može sresti i termin *frazem*; prema našem viđenju oni ne izražavaju uvek isto, što nije slučaj sa germanističkom terminologijom, u kojoj ove LE, nezavisno od naziva, podrazumevaju ustaljenu frazu kao leksički formativ od najmanje dve konstituente sa jednim pridruženim značenjem (*sememom* kao *sem-strukturom*) nezavisno od konstituente, od stepena providnosti i od stepena motivisanosti između njih; Burger (1982) zato ove deli u tri grupe: a) nemotivisane, b) delom motivisane i c) motivisane (Donalis, 1994:p.346). Ali kako su frazeološki *formativi* po obliku *fraze*, literatura, u zavisnosti od njihovog nukleusa kao vrste reči, razlikuje, pozivajući se pre svega na Burgera (1982), sledeće (morfosintaksičke) frazeologizme: *nominalne*, *verbalne*, *adjektivalne*, *adverbijalne*, *ali* i *konjunkcionalne*. Ovi poslednji ilustrovani su tako sledećim primerom – *wenn auch*, misleći očigledno na subjunktor *wenn* kao nukleus (Dobrova, 2016:p.19). Nijedan od navedenih tipova frazeologizama, međutim, ne nastaje prema određenom sintaksičkom modelu, već kao gotova leksička jedinica (LE) ulazi u leksikon, bio on *opšti* ili *prevodni* (Fleischer, 1997:pp.61–62). Novonastali ili novonastajući tip rečnika – *kontrastivni rečnik* za jezički par *nemačko-srpski / srpsko-nemački* (Đorđević & Engel, 2013) spada isključivo u domen morfosintaksičkog sistema dva jezika u kontrastu, i sveden je još uvek na *glagol (V)* kao *nukleus* verbalne fraze. Drugih rečnika ovog tipa još uvek nema, ali zato ima sve više ‘prevodnih rečnika’ (*Übersetzungswörterbuch*). Ovaj naziv preuzet je očito iz nemačkog jezika, mada je najčešće reč o *dvojezičnim leksikonima* sa *korespondentima* ili *ekvivalentima* kao centralnom relacijom (Duda et al., 1986). Iz vlastite perspektive autora dva *prevodna (dvosmerna) rečnika*

6) *j-m etw. über sein*

[...], oder sollten wir einfach wieder abfahren, das Vließ, dieses dumme Fell, das *mir* schon *über war*, an seinem Ort belassen und uns zu Hause mit irgend einer Geschichte herauswinden. (Wolf, 2008:p.56)

7) *j-m über sein*

Natürlich *waren sie ihr über*. (Wolf, 2008:p.65)

Sve frazeme / svi frazeologizmi u infinitivnom obliku se u samom tekstu (T1) javljaju u finitnom obliku, glagol na drugom mestu, kao i svi drugi glagoli u rečenici. U infinitivu stoje samo u slučaju ako ih regiraju modalni glagoli, kao u primerima (4) i (5), ili pomoćni glagoli.

U tekstu (T1) nismo zabeležili nijedan primer gde bi se *frazema/frazeologizam* javili u finitnom obliku kao LE, poput srpskog, npr., što ćemo dole videti i potvrditi; ovaj pojavni oblik, međutim, ne treba apsolutno isključiti iz sistema nemačkog jezika.

U T1 nailazimo i na frazeme koje Krista Volf (Christa Wolf) sama kreira, a koje ne srećemo u nemačkim rečnicima, npr. DUDEN (DUW, 1996:p.881); za razliku od ovog rečnika nemačkog jezika Mrazović & Primorac (1991:p.489) zapisuju delom modifikovanu frazemu koja otvara problem ustaljenosti, kao što je rod u pitanju. Up. sledeći primer kao ilustraciju za navedeni tip frazeologizama, a u tekstu ih ima 4; up. (8) i (9):

8) *aufihrem Kopf bestehen*

Ich bin keine junge Frau mehr, aber wild noch immer, das sagen die Korinther, für die ist eine Frau wild, wenn sie *aufihrem Kopf besteht*. (Wolf, 2008:p.18)

9) *aufseinem Kopf bestehen*

Aber wer *aufseinem Kopf bestand*, war Fraulein Kitty (Mrazović & Primorac, 1991:p.489)

Frazema pod (8) očito je neleksikalizovana i kao takva može se interpretirati kao *okazionalizam*, bez obzira na to što nam se čini da ne pokazuje visoku konotativnost, ali ne isključuje ni značajnu dozu providnosti. Nažalost, takvih primera sa *okazionalnim frazemama* u tekstu originala (T1) nije bilo puno. Razlog možda leži i u rečnicima, opštim i, posebno, frazeološkim, koji takve lekseme ne beleže ili bar ne na ispravan način. To otvara i slobodu za autore prevoda i tvorbu novih frazeologizama, posebno u T2.

4. Frazeologizmi u prevodu

4.1. Frazeologizmi u prevodu T2 – Medeja. Glasovi (Preljević, 2001)

U T2 pod navedenim naslovom (2001) iz pera Vahidina Preljevića, beležimo 15 frazeologizama, jedan više u poređenju sa originalom; usporedbom T2 sa originalom (T1) dolazi se lako do spoznaje da se, generalno, broj korespondenata u originalu i prevodu ne poklapa. Nedostajući frazeologizam za

6a) *ne govoriti istinu*

Dakle, ja sam kao siguran da oni koji je okrivljuju *ne govore istinu*? (Preljević, 2001:p.40)

u T1 je glagol (V) *lügen* (*lagati*), koji u svojoj sem-strukturi nosi negativnu konotaciju, što ne važi i za 6a); frazeologizam u 6a) je istovremeno i frazeologizam i parafraza, koja ne pokazuje konotaciju pa se tako može reći da je u navedenom slučaju reč o *parcijalnoj ekvivalenciji*; frazeologizam u 6a) fungira kao *hiperonim* u odnosu na glagol iz originala kao njegov *hiponim*. Uporedi:

6) *lügen*

Also, sei ich überzeugt, daß die, die sie beschuldigten, *lügen*? (Wolf, 2008:p.42)

Inače frazeologizmi kao LE i u sistemu prevodnog jezika javljaju se u *infinitivnom* obliku, a u samom prevodu (T2), dakle, u *tekstu*, u *finitnom*; *infinitiv* u LE stoji u prevodu za razliku od nemačkog originala na početku *verbalne fraze*, a u prevodu u *finitnom* obliku, onako kako ona važi za rečenicu. Up.:

7a) *misli* svojom glavom

Ah, majko, ja više nisam mlada žena, ali sam još divlja, to kažu Korinćani, za njih je žena divlja ako uporno *misli* svojom glavom. (Preljević, 2001:p.17)

8a) *čuje* kako trava raste

On jasno *čuje* kako trava raste, gospodin najviši astronom. (Preljević, 2001:p.37)

9a) *udarati* na sva zvona

[...] inače on ne bi puštao onu priču, koja je, uz to, još neproverjena, i *udarao* sa njom na sva zvona. (Preljević, 2001:p.40)

Ukoliko frazeologizam u *infinitivu* regira neki drugi glagol, poput modalnog ili auksiliarnog kao u 2a (*biti*), on i dalje stoji u obliku *infinitiva*. Uporedi:

2a) *doći kome ko/što glave*

Ova žena će mi *doći glave*. (Preljević, 2001:p.39)

U tekstu (T2) primetne su još dve pojave nezabeležene u originalu: glagolska frazema kao LE u *finitnom obliku* bez korespondenta u T1, poput:

10a) *nema ni govora (o čemu)*

[...] nisam mogao podići ruke i ustvrditi da o tom *nema ni govora*. (Preljević, 2001:p.40)

ali i leksikalizovane LE kao *ekvivalenti* namesto okazionalne jedinice u T1. Vidi:

1) *auf eigenem Kopf bestehen*

Ich bin keine junge Frau mehr, aber wild noch immer, das sagen die Korinther, für die ist eine Frau wild, wenn sie *auf ihrem Kopf besteht*. (Wolf, 2008:p.18)

1a) *misliti svojom glavom*

Ah, majko, ja više nisam mlada žena, ali sam još divlja, to kažu Korinćani, za njih je žena divlja ako uporno *misli svojom glavom*. (Preljević, 2001:p.17)

Primeri koji slede kao prevodi: 13a), 14a), 15a)

13) *j-m kalt werden*

Mir wird kalt. Eindringlich beshwöre ich sie, sich nicht gegen die Gesetze von Korinth zu vergehen. (Wolf, 2008:p.170)

13a) *slediti se kome krv u žilama*

Meni se sledi krv u žilama. Oštro je preklinjem da ne krši zakone Korinta. (Preljević, 2001:p.160)

14) *j-m etwas durch den Kopf geben*

Vielleicht wird dem, der geduldig ist und warten kann, für jeden Verlust ein Gewinn, für jeden Schmerz eine Freude geschenkt, solche Gedanken *gingen mir durch den Kopf*, [...] (Wolf, 2008:p.181)

14a) *vrzmati se kome što po glavi*

Možda će onome ko je strpljiv i može čekati za svaki gubitak biti poklonjen nekakav dobitak, a za svaki bol nekakva radost, takve misli *su mi se vrzmale po glavi*, [...] (Preljević, 2001:p.171)

15) *in Tränen ausbrechen*

Als ich Glauke einmal diese Übung anempfahl, *brach* sie nach kurzer Zeit *in Tränen aus*, weil sie sich innerlich nicht lösen konnte von der Vorstellung,

den langen öden Wüstenweg in Richtung der Totenstadt zu gehen. (Wolf, 2008:p.185)

15a) *udariti u plač*

Kada sam Glauki prvi put preporučila ovu vježbu, ona je nakon kraćeg vremena *udarila u plač* jer se iznutra nije mogla osloboditi predodžbe da dugim pustim pustinjskim putem ide prema gradu mrtvih. (Preljević, 2001:p.174)

pokazuju da je slika u T2 jača u odnosu na original, te da joj jačinu daju glagoli kao nukleusi: *slediti se, vrzmati se, udariti*; njihov odabir zavisi od prevodioca i slike koju on sebi stvara na osnovu originala. Iz toga proističe i *specifičnija sem-struktura frazeo-LE u T2*, što govori u prilog *parcijalne ekvivalencije* između originalnih i prevodnih LE.

4.2. Frazeologizmi u prevodu T3 (Milošević-Vitman, 2001)

Prevod T3, pod istim naslovom kao i T2 (*Medeja. Glasovi*), iz pera Mirjane Milošević-Vitman, već pri površnoj analizi pokazuje da je T3 nešto mirniji, ali i malo problematičniji. Autorka ga čini takvim bilo da na mnogim mestima izostavlja frazeologizme, u poređenju sa T1 i T2, i umesto frazeoloških LE koristi glagole ili frazeme, koje ne beleži nijedan frazeološki rečnik sa naše navedene liste, pa samim tim mi ih ne možemo svrstati u frazeme. Mali je broj frazeologizama koji se poklapa u T2 i T3, ali ih ima, poput: 1a/1b, 2a/2b 11a/11b, 12a/12b; Upoređi:

1a) *misliti svojom glavom*

Ah, majko, ja više nisam mlada žena, ali sam još divlja, to kažu Korinćani, za njih je žena divlja ako uporno *misli svojom glavom*. (Preljević, 2001:p.17)

1b) *misliti svojom glavom*

Ah, majko. Nisam više mlada, ali sam još uvek divlja, tako kažu Korinćani, njima je divlja ona žena koja *misli svojom glavom*. (Milošević-Vitman, 2001:p.16)

2a) *doći kome što/ko glave*

Ova žena *će mi doći glave*. (Preljević 2001:p.39)

2b) *doći kome što/ko glave*

Medeja *će mi doći glave*, rekao sam otvoreno Akamasu. (Milošević-Vitman, 2001:p.35)

Na drugoj strani primer:

3b) *čuti travu kako raste*

Jasno je da on *čuje travu kako raste*, taj gospodin vrhovni astronom. (Milošević-Vitman, 2001:p.35)

pogrešno je prevedeni frazeologizam; ne potvrđuje ga u ovom obliku nijedan dole navedeni frazeološki rečnik; u osnovi je problematična njegova sintaksička struktura, koja u ovom obliku nije srasla i kao takva ne postoji; stiče se utisak da autorki T3 jezik (srpski) nije maternji. Isto važi i za 4b), ne beleži ga nijedan dole navedeni frazeološki rečnik, a problem će biti u glagolu *oglasiti*, koji leksikografija ne vidi kao nukleus srasle glagolske fraze:

4b) *oglasiti što na velika zvona*

[...] jer on ne bi inače podgrejavao tu staru priču, za koju čak ne postoje ni dokazi, i *oglasio je na velika zvona*. (Milošević-Vitman, 2001:p.35)

Kao prirodni govornik srpskog jezika mi ga ne bismo isključili kao moguću varijantu u budućnosti.

I frazeologizam pod:

5b) *ne može biti ni govora* (o čemu)

[...] uspeo sam samo da podignem ruke i da se zakunem da o tako nečem *ne može biti ni govora*. (Milošević-Vitman, 2001:p.36)

ne potvrđuje nijedan rečnik; i kod njega je sporan nukleus. Primer, pak, pod 6b) *isključuje frazeologizam* te se kao i u originalu, (6), pojavljuje glagol *lagati*; on je istovremeno i korespondent i apsolutni ekvivalent originalnoj LE *lügen*. Ovaj glagol ukazuje na *parcijalnu sinonimiju* sa 6a), koju ne potvrđuje nijedan rečnik.

6a) *ne govoriti istinu*

Dakle, ja sam kao siguran da oni koji je okrivljuju *ne govore istinu*? (Preljević, 2001:p.40)

6b) *lagati*

Znači li to da sam ubeđen da *lažu* oni koji je optužuju? (Milošević-Vitman, 2001:p.36)

Pre bi bilo da su 6b) i 6a) *parcijalni sinonimi*, te da je u 6a) reč o parafrazi, po nama po obliku *frazema* iako je nijedan frazeološki rečnik ne beleži, ni kao LE ni kao frazeologizam. I primer pod:

7b) *dozlogrditi* kome što

Pitali smo se da li da se upustimo u pustolovinu koja je, toga smo bili svesni, mogla da postane opasna ili da se, naprosto, vratimo, da runo, to glupavo krzno koje *mi beše dozlogrdilo*, ostavimo na njegovom mestu, a da za naše kod kuće nađemo neki izgovor (Milošević-Vitman, 2001:p.47)

isključuje *frazeologizam* kao LE u T3; kao i u slučaju 6b) autorka i ovde koristi glagol, *dozlogrditi*, kao *parcijalni ekvivalent* za 7), odnosno *parcijalni sinonim* za 7a). Njegova sem-struktura je specifičnija i izražava nešto viši stepen negativne konotacije. Uporedi:

7) *j-m etw. über sein*

[...] oder sollten wir einfach wieder abfahren, das Vließ, dieses dumme Fell, das *mir schon über war*, an seinem Ort belassen und uns zu Hause mit irgend einer Geschichte herauswinden. (Wolf, 2008:p.56)

7a) *biti kome što na vrh glave*

Trebamo li se upustiti u pustolovinu koja bi, kako smo dobro shvaćali, mogla postati opasna, ili bismo trebali jednostavno otputovati, a runo, to prokleta krzno *bilo mi je već na vrh glave*, ostaviti na svom mjestu i naći kakav izgovor kod kuće. (Preljević, 2001:p.52)

Ništa drugačije nije ni u primeru:

8) *j-n übers Ohr hauen*

Diese albernen Kunststücke, mit denen sie die Leute *übers Ohr hauen*. (Wolf, 2008:p.64)

8a) *vući koga za nos*

Šta te je to naučio tvoj Hejron? Tim smiješnim pothvatima kojima *vuku* ljude *za nos*? (Preljević, 2001:p.60)

8b) *varati koga*

Čemu te je uopšte učio Hiron? Zar tim glupim trikovima kojima se *varaju* ljudi? (Milošević-Vitman, 2001:p.60)

I u ovom primeru autorka *frazeologizam* iz 8) i 8a) zamenjuje *glagolom* koji je *hiperonim* i istovremeno *parcijalni ekvivalent* i *parcijalni sinonim* za 8) i 8a). U dole navedenim rečnicima nije zabeležena nijedna od LE kao ekvivalent originalnoj. *Glagol* namesto frazeme stoji i u 13b):

13) *j-m kalt werden*

Mir wird kalt. Eindringlich beshwöre ich sie, sich nicht gegen die Gesetze von Korinth zu vergehen. (Wolf, 2008:p.170)

13a) *slediti se kome krv u žilama*

Meni se sledi krv u žilama. Oštro je preklinjem da ne krši zakone Korinta. (Preljević, 2001:p.160)

13b) *slediti se*

Sledih se. Najusrdnije je preklinjem da se ne ogrešuje o zakone Korinta. (Milošević-Vitman, 2001:p.140)

semantički se samo delom poklapa sa originalnom LE, izražava viši stepen stanja u odnosu na original, ali nešto slabiji u odnosu na 13a); reč je, dakle, o *parcijalnim ekvivalentima* i *parcijalnoj sinonimiji*.

U T3 (primer 14b) srećemo *korespondent* i *apsolutni ekvivalent* sa T1 (14):

14) *j-m etwas durch den Kopf gehen*

Vielleicht wird dem, der geduldig ist und warten kann, für jeden Verlust ein Gewinn, für jeden Schmerz eine Freude geschenkt, solche Gedanken gingen mir durch den Kopf, [...] (Wolf, 2008:p.181)

14b) *prolaziti kome što kroz glavu*

[...], možda će za svaki gubitak dobiti na poklon dobitak, za svaki bol radost, takve misli *prolazile su mi kroz glavu*, dok sam se, zajedno sa mnogobrojnim Korinćanima, [...] pela putem koji vodi do Artemidinog svetilišta. (Milošević-Vitman, 2001:pp.149–150)

bez poklapanja sa T2 u 14a); razliku u sem-strukturi uzrokuje glagol *nukleusa* – *vrzmati se*, koji je *konotativno* markiran i jači u izrazu i slici u odnosu na 14) i 14a):

14a) *vrzmati se kome što po glavi*

Možda će onome ko je strpljiv i može čekati za svaki gubitak biti poklonjen nekakav dobitak, a za svaki bol nekakva radost, takve misli *su mi se vrzmale po glavi*, [...] (Preljević, 2001:p.171)

Slična slika dotiče i 15, 15a i 15b); u sva tri primera radi se o *glagolskim frazemama*:

15) *in Tränen ausbrechen*

Als ich Glauke einmal diese Übung anempfahl, *brach* sie nach kurzer Zeit *in Tränen aus*, weil sie sich innerlich nicht lösen konnte von der Vorstellung, den langen öden Wüstenweg in Richtung der Totenstadt zu gehen. (Wolf, 2008:p.185)

15a) *udariti u plač*

Kada sam Glauki prvi put preporučila ovu vježbu, ona je nakon kraćeg vremena *udarila u plač* jer se iznutra nije mogla osloboditi predodžbe da dugim pustim pustinjskim putem ide prema gradu mrtvih. (Preljević, 2001:p.174)

15b) *briznuti u plač*

Jednom prilikom sam preporučila Glauki ovu vežbu, ali je ona ubrzo *briznula u plač* zato što nije uspjela da se otrgne predstavi da korača dugim, usamljenim, pustinjskim putem u pravcu grada mrtvih. (Milošević-Vitman, 2001:p.153)

čija razlika u značenju proističe iz razlike u *značenju nukleusa* svake pojedinačne LE. Kod ovog tipa frazeologizama čini se da *glagol kao nukleus* ima centralnu ulogu u sem-strukturi same frazeme te da je tako moguće da autorka prevoda (T3) prevagu daje samim glagolima, najčešće kao hiperonimima, nad frazemama. Up. sve napred navedene primere.

5. Frazeološki rečnici

Frazeologizme u tekstovima T1, T2 i T3 proveravali smo u *frazeološkim rečnicima* koji su nam stajali na raspolaganju; reč je o frazeološkim rečnicima koje smo teorijski razmatrali u više naših radova, posebno u članku pod nazivom ‘Teorija i praksa nemačko-srpske/srpsko-nemačke frazeografije’ (Petronijević, 2016). U njemu su detaljno razlučeni pojmovi *prevodni vs. kontrastivni rečnik* i zato ovde izostaje ta teorijska rasprava; od njih ukupno pet (5), nastalih u periodu od 1988. do 2021. godine, tri su *kontrastivna*: (1), (2) i (4) i dva *prevodna* (3) i (5) – redom kako slede.

1. Matešić J., et al. (1988) *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske / München, Verlag Otto Sagner.
2. Mrazović, P. & Primorac R. (1991) *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik*, drugo izdanje, Beograd, Naučna knjiga.
3. Petronijević, B. (2007) *Srpsko-nemački prevodni frazeološki rečnik*, Beograd, Jasen.
4. Weinberger, Helmut (2012) *Kroatisch/Serbisch-Deutsches phraseologisches Wörterbuch* angeordnet nach semantischen Gruppen, Wien, facultas.wuw.
5. Petronijević, Božinka, Nikola Vujčić (2021) *Phraseologisches Übersetzungswörterbuch Deutsch-Serbisch / Serbisch-Deutsch*. Prevodni frazeološki rečnik nemačko-srpski / srpsko-nemački, Berlin, Frank&Timme.

Navedeni rečnici na najbolji način ilustruju razvoj *frazeologije* za jezički par *nemačko-srpski*; kao jezik cilj (JC) fungiraju nazivi srpskohrvatski (2) i srpski (5), a kao jezik-izvornik (JI) hrvatski, nemački, srpski i kopulativni naziv Kroatisch/Serbisch (4), iako se suštinski ne razlikuju.

Poseban problem u navedenim frazeološkim rečnicima predstavlja njihovo ustrojstvo. U rečniku (1) LE su *alfabetски* poređane, naizmenično *imenica i glagol*, bez teksta; u (2) je ustrojstvo *alfabetско*, najčešće *imenica* sa tekstem u JI, ali *bez prevoda*; *prevodni rečnici* (3) i (5) su *alfabetски* uređeni, ali prema nukleusima fraza u kojima stoje frazeologizmi. Rečnik pod (4) je poseban i u ovom obliku u literaturi nije zabeležen do sada; reč je o frazeološkom, ali *onomasiološkom* rečniku, koji je uređen prema značenju.

6. Zaključna razmatranja

Književni tekstovi čine idealnu podlogu za analizu i dublja razmatranja frazema/frazeologizama kao podvrste leksičkih jedinica. Prevagu u njima imaju generalno *glagolske frazeme*, a to potvrđuju i sva tri ovde analizirana teksta (T1, T2 i T3). U njima se one javljaju primarno kao *leksikalizovane* LE sa mogućim jednočlanim *sinonimom*, najčešće kao *hiperonimom*; kreativnost autora originala, međutim, produkuje često i *neleksikalizovane* frazeme kao *okazionalizme*. Iz te činjenice proizlazi da se frazeologizmi iz originala (T1) i prevoda (T2 i T3) ne poklapaju uvek kao formativi jer samo tako može da se objasni zapažanje da u prevodu (T2) prevagu imaju isključivo *glagolske fraze* kao formativi, dok tekst T3 ove najčešće zamenje *glagolom*. To istovremeno pokazuje da jednom formativu u originalu (T1) može u prevodu da odgovara više njih koji su po svojoj sem-strukturi međusobno *sinonimi*, najčešće *parcijalni*. *Apsolutni ekvivalenti* su samo delom zastupljeni u navedenim tekstovima. O njima govorimo ako im se strukture na formalnom (morfosintaksičkom) i semantičkom planu poklapaju i pokazuju istu *sliku*. U ostalim slučajevima, kao u T3, npr., najčeće je reč o *parcijalnoj sinonimiji* sa frazemama iz T2 i *parcijalnoj ekvivalenciji* sa LE iz T1. *Nulte ekvivalente* nismo zabeležili.

Sources

1. Wolf, Christa (2008) *Medea. Stimmen*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
2. Volf, Krista (2001) *Medeja. Glasovi*, Sarajevo: Svjetlost (prevod: Vahidin Preljević)
3. Volf, Krista (2001) *Medeja. Glasovi*, Beograd: Stubovi kulture (prevod Mirjana Milošević- Vitman)

References

1. Bukovčan, D. (2015) Wer sitzt hinter schwedischen Gardienen und wer spielt Klavier. *Jeziškoslovlje*. 16 (1). (<https://hrcak.srce.hr/140156>)
2. Bunčić, D., B. Golubović (2009) *Südslavische Phraseologie* – südslavistik online. Dostupno na: <http://www.suedslavistik-online.de/01/>, pristupljeno 20. 10. 2022.
3. Burger, H. (1982) *Klassifikation: Kriterien, Probleme, Terminologie*. In H. Burger (Hrsg.) et al. *Handbuch der Phraseologie*. Berlin: de Gruyter, pp. 20–60.
4. Dobrova, E. A. (2016) *Deutsche und russische Phraseologismen mit Farbkomponenten aus linguokultureller Sicht*. Dostupno na: <https://dspace.spbu.ru/bitstream/11701/3060/1/sto42605.docx> [Pristupljeno 26. oktobra 2018].
5. Dobrovolskij, D. (1994) Phrasem-Konstruktionen in Parallelcorpora, Prinz, M. / Richter Vapaatalo, U. (Hgg.): *Idiome, Konstruktionen, 'verblüimte Red'*. Beiträge zur Geschichte der germanistischen Phraseologieforschung, Stuttgart, pp. 327–340.
6. Donalis, E. (1994) *Diskusion Idiom, Phraseologismus oder Phrasem*. Dostupno na: https://idpub.bszbw.de/frontdoor/deliver/index/docId/777/file/Donalies_Idiom_1994.pdf [Pristupljeno 20. oktobra 2022].
7. Duda, W., et al. (1986) Zu einer Theorie der zweisprachigen Lexikographie. Überlegungen zu einem neuen russisch-deutschen Wörterbuch. In: *Linguistische Studien. /ZISW/*. Reihe A: Arbeitsberichte 142, Berlin: Zentralinstitut für Sprachwissenschaft, pp. 1–121.
8. Đokanović, A. (2022) *Postmoderne Bearbeitung des Argonautenmythos in den Romanen Ein fremder Stamm hat mich geraubt von Willem Brakman, Medea. Stimmen von Christa Wolf und Das goldene Vlies von Borislav Pekić*. Beograd, Filološki fakultet (neobjavljena disertacija).
9. Engel, U. & P. Mrazović (1986) *Kontrastive Grammatik deutsch-serbokroatisch*. Novi Sad, Filozofski fakultet.
10. Đorđević, M. & Engel, U. (2013) *Srpsko-nemački rečnik valentnosti glagola. Wörterbuch zur Verbvalenz Serbisch-Deutsch*. München/Berlin/Washington, D.C.: Verlag Otto Sagner.
11. Fleischer, W. (1997) *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen, Max Niemer Verlag.
12. Ivanović, B. (2012) *Recesivna obeležja nemačkih frazeologizama i tendencije nivelacije prema savremenom jezičkom stanju* (neobjavljena doktorska disertacija). Beograd, Filološki fakultet.
13. Keil, M. (2012) *Wort für Wort. Repräsentation und Verarbeitung verbaler Phraseologismen*, Tübingen, Max Niemayer Verlag. <https://books.google.rs/books?isbn=311165229> [Pristupljeno 26. oktobra 2018].
14. Korhonen, J. (2007) Phraseme im Sprachgebrauch und in der Übersetzung. In: *Phraseologie – Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, pp. 574–589.

15. Marjanović, S. (2017) *Poredbene frazeme s komponentom comme / kao u francuskom i srpskom* <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/9115?show=full> [Pristupljeno 26. oktobra 2018].
16. Petronijević, B. (2016) Teorija i praksa nemačko-srpske i srpsko-nemačke frazeologije i frazeografije. U: *U Carstvu reči – jezici i kulture*. Filološki fakultet u Beogradu – FOCUS – Forum za interkulturalnu komunikaciju, pp. 80–95.
17. Petronijević, B. (2018) Prevodna leksikografija – frazeološki rečnici i njihova struktura. Banja Luka, *Filolog* IX.
18. Šator, B. (2013) Strukturna tipologija frazema u djelu *Omer-paša Lataš* Ive Andrića i njihovi njemački prevodni ekvivalenti. *Književni jezik*. 24/1–2. <https://izj.unsa.ba/files/2013-24-1-2/5-BelmaSator65-84.pdf>
19. Stanojević-Veselinović, M. (2018) *Komparativni frazeologizmi za jezički par srpsko-nemački*. https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/10514?locale-attribute=sr_RS [Pristupljeno 26. oktobra 2018].
20. Turk, M. & Opašić, M. (2008) Supostavna raščlanba frazema. *Flumensia*. 20 (1), 19–31 <https://hrcak.srce.hr/27263>
21. Wotjak, B. (1992) *Verbale Phraseolexeme in System und Text*, Reihe Germanistische Linguistik, Band 125. Dostupno na: <https://books.google.rs/books?isbn=311137032> [Pristupljeno 20. oktobra 2022].
22. Zarifović-Grković, M. (2021) *Sedam smrtnih grehova u nemačkoj i srpskoj frazeologiji: kontrastivna i konceptualna analiza* (neobjavljena doktorska disertacija). Novi Sad, Filozofski fakultet.

Božinka Petronijević
Universität Kragujevac
Fakultät für Philologie und Kunst

PHRASEOLOGISMEN IM ROMAN *MEDEA. STIMMEN*
VON CHRISTA WOLF – ORIGINAL UND TRANSLAT. EIN
BEITRAG ZUR ABGRENZUNG VON KONTRASTIVER
PHRASEOLOGIE UND TRANSLATOLOGIE

Zusammenfassung

Im Roman *Medea. Stimmen* von Christa Wolf sind verhältnismäßig nicht so viele Phraseologismen vorhanden. Vorwiegend kommen sie als *lexikalisierte verbale Phrasen* vor, möglich mit einem *Verb-Synonym* als Hyperonym; daneben sind auch okkasionelle, *nicht lexikalisierte* Phrasen-Formative vorzufinden. Durch Translation aus dem Deutschen ins ‘Bosnische’ bzw. Serbische ändert sich ihre Zahl und Struktur; in *Medeja. Glasovi*, übersetzt von Vahidin Preljević, überwiegen *lexikalisierte Verbal-Phrasen*, zum Teil absolut äquivalent

mit den LE im Originaltext, zum Teil nur partiell. Im zweiten, serbischen Text, unter dem gleichen Namen – *Medeja. Glasovi*, übertragen ins Serbische von Mirjana Milošević-Wittmann, sinkt die Zahl der Phraseologismen; statt der Verbalphrasen als Formative benutzt die Autorin die *Verben*, die mit den Einheiten im Originaltext *nur partiell äquivalent* sind. Im Vergleich zu den LE-Phrasemen bei V. Preljević stehen diese in *partieller Synonymie*. Damit verliert dieser Text zum Teil an Kreativität und Aussagekraft.

► **Schlüsselwörter:** Phraseologismen; lexikalisierte Verbalphrasen; Okkasionismen; Verben als Teiläquivalente und Teilsynonyme von verbalen Phrasem-LE.

Božinka Petronijević
University of Kragujevac
Faculty of Philology and Arts

PHRASEOLOGISMS IN THE NOVEL *MEDEA. VOICES*
BY CHRISTA WOLF – ORIGINAL AND TRANSLATION.
A CONTRIBUTION TO DISTINGUISHING BETWEEN
CONTRASTIVE PHRASEOLOGY AND TRANSLATOLOGY

Summary

There are relatively few phraselogsims in the novel *Medea. Voices* by Christa Wolf. They appear mainly as *lexicalised verbal phrases*, possibly with a *verb synonym* as a hyperonym; in addition, there are also occasional, *non-lexicalised* phrase-formatives to find. Their number and structure changes in translations from German into ‘Bosnian’ or the Serbian language; in *Medeja. Glasovi*, translated by Vahidin Preljević, *lexicalised verbal phrases* prevail, some of them absolutely equivalent to the lexical units (LU) in the original text, others only partially. In the second, Serbian text, under the same name – *Medeja. Glasovi*, translated into Serbian by Mirjana Milošević-Wittmann, the number of phraseologisms decreases; instead of verbal phrases as formatives, the author uses *verbs* which are *only partially equivalent* to the units in the original text. Compared to V. Preljević’s LU-phrasemes, these are *partially synonymous*. As a result, the text loses some of its creativity and expressivity.

► **Key words:** phraseologisms; lexicalised verbal phrases; occasionalisms; verbs as partial equivalents and partial synonyms of verbal phraseme-LU.